

Kaarlo Kalliala

Turun arkkihiippakunnan piispa

Moniuskontoisuuden ja uskonnonvapauden pitkä kaari

Olemme uskontojen kohtaamisen edelläkävijöitä

”Syy, minkä tähden komitea yleensä luulee, ettei seurakunnan enempää kuin valtionkaan tule estää ketään liittymästä siihen uskontokuntaan, johon hän vilpittömän uskonsa vuoksi haluaa kuulua, on se, ettei todellista jumalisuutta taida olla ilman vapautta, kuin ei myöskään vapautta, sen sanan korkeimmassa ja syvimmässä merkinnössä taida olla ilman uskontoa.” ”Kaikki siteet, jotka haittaavat nyt puheissa olevaa uskonnon vapautta, vaikka olleekin niiden aiheena vilpitöin ja hyvää tarkoittava pyrkiminen sille kannalle, että kaikkien täytyisi ottaa hyväksensä se usko, joka oikeaksi tunnustetaan, ovat kristillisyyden puolelta katsottuina hyljättävät sielläkin missä tämä usko todella onkin oikea, koska eivät sovi yhteen evankeliumin hengen kanssa.”

Kuten vanhahtavasta kielenkäytöstä (toivottavasti) käy ilmi, en edellä ollut äänessä itse, vaan lainasin jo hyvän aikaa sitten muotonsa saanutta tekstiä. Lainaus on vuodelta 1863. Tuolla tavoin perusteltiin sitä ns. Schaumanin kirkkolakia, jonka voimaan astumisesta tulee ensi joulukuussa kuluneeksi 150 vuotta.

Vuoden 1869 kirkkolaki oli siis hahmoteltu ja kirjoitettu siinä mielessä ja siinä hengessä, että maassa vallitsisi uskonnonvapaus. Sen toteutuminen olisi kyllä käytännössä edellyttänyt säädöksiä siitä, miten luterilaiseen ja erityisasemassa olevaan ortodoksiseen kirkkoon kuulumattomien asema olisi järjestetty, toisin sanoen eriuskolaislakia. Keisari ei eriuskolaislain antamiseen kuitenkaan suostunut: ortodoksisen kirkon valtiokirkon asema Venäjällä esti Suomen suuriruhtinaskunnassa kaivatun uudistuksen.

Schaumanin kirkkolaki oli yli sata vuotta aikaansa edellä, kun sitä verrataan muihin Pohjoismaihin ja niiden luterilaisiin kansankirkkoihin. Pohjoismaiset tutkijat ovat viime vuosina myös huomauttaneet, että Suomi on edelläkävijä myös siinä, mitä yhteiskunnan moniuskontoisuuden tulee. Suomen Islam-seurakunta sai virallisen tunnustuksen jo 1925, toisena Euroopassa. Helsingin juutalainen seurakunta järjestäytyi 1918 ja Turun seuraavana vuonna.

Suomen voi sanoa olleen pioneeri vähintään muistamattaan, mutta paljossa myös tietämättään. Kun yhteiskuntamme nyt on selvästi ja näkyvästi moniuskonnoinen, on syytä nostaa niin tietoisuuteen kuin muistiinkin suomalaisen uskontoajattelun pitkä kaari. Sen mukaan yhteiskunnalla ei ole uskontoa, mutta yhteiskunnassa uskonnoilla on paikkansa. Julkinen valta (*public realm*) on uskontunnustusta vailla, mutta julkisessa tilassa (*public space*), kansalaisten yhteisessä arjessa ja juhlassa, uskontojen ja niiden traditioiden on saatava näkyä ja kuulua.

Oma kirkkomme on yhä aktiivisemmin ja organisoidummin mukana siellä, missä uskonnot kohtaavat ja tekevät yhteistyötä. Suomen evankelis-luterilainen kirkko on perustajajäsen vuodesta 2011 toimineessa USKOT-foorumissa, jolla on vahva valtuutus edustaa kolmea abrahamilaista uskontoa, juutalaisuutta, kristinuskoa ja islamia. USKOT puolestaan on kattavimman kansainvälisen interfaith-järjestön, *Religions for Peace*, edustaja Suomessa. USKOT-foorumi ei käy teologista dialogia, vaan harjoittaa käytännön yhteistyötä yhteiskuntarauhan ja uskonnonvapauden puolesta; sama ote ja päämäärä on tyypillinen suurelle osalle uskontojen yhteistä työtä ja toimintaa. Toisen uskonnon tai toisten uskontojen totuudellisuuden arviointi ei ole kohtaamisen ennakkoodellytys. Rauhan ja luomakunnan eheyden vaalimiseen tai uskonnonvapauden ja ihmisarvon edistämiseen voi sitoutua monenlaisista uskonnollisista lähtökohdista – ja niin myös tapahtuu.

On uteliaan uskontoteologian aika

Kohtaaminen ja yhteistyö haastavat kuitenkin myös periaatteelliseen pohdintaan. Mitä me muista uskonnoista ylipäättään ajattelemme, miten me niihin ja niiden edustajiin suhtaudumme, missä me voimme ja haluamme olla mukana ja missä kuitenkin emme? Näitä kysymyksiä on pitkään työstetty piispainkokouksen asettamissa lähetyksen ja ekumenian toimikunnissa: jo niiden nimistä on helppo päätellä, että toisten uskontojen ja toisenlaisten uskonnollisten elämänmuotojen kohtaamisen kysymykset ovat väistämättä olleet niiden listalla. Vuonna 2017 piispainkokouksemme otti kuitenkin uuden askeleen, kun se asetti aikaisempien toimikuntien rinnalle kolmanneksi uskontojen kohtaamisen toimikunnan. Sen rooli ja tehtävät tulevat ajan myötä sekä voimistumaan että selkiytymään.

Toimikunta on nyt tuonut piispainkokouksen keskusteluun vielä hyvin luonnosmaisen asiakirjan, jonka työnimenä on *Suuntaviivoja uskontojen kohtaamiseen*. Kunhan se aikanaan valmistuu, se antaa pohjaa paitsi yhteisöjen käytännön yhteistyölle ja yksilöiden arjen kohtaamisille myös oman kirkkomme uskontoteologian jäsentämiselle.

Äkkiseltään vilkaistuna luterilainen kristillisyys on muihin uskontoihin nähden vähintäänkin kriittinen. Vaikka luterilaiset tunnustuskirjat eivät aihepiiriin juuri puutukaan, vanha Luther hyökkäsi aggressiivisesti juutalaisia vastaan. Raamattuun voimakkaasti uskonkäsityksensä perustava reformaatio törmää myös siihen, että niin Uudessa kuin erityisesti Vanhassa testamentissa tehdään selvä rajaa monenlaiseen vieraaseen uskonnollisuuteen, jota luonnehditaan epäjumalanpalvelukseksi.

Tarkemmin katsottuna kuva kuitenkin muuttuu – joskus jopa tyystin toiseksi. Lukuisissa Raamatun kertomuksissa Jumala toimii vieraaseen kansaan kuuluvan ja vierasta uskontoa edustavan ihmisen välityksellä. Ei sekään roomalainen kenturio ollut juutalainen, jolle Jeesus totesi: ”Totisesti: näin vahvaa uskoa en ole tavannut yhdelläkään israelilaisella.” Myös luterilaisen kirkon keskeisimmän tunnustuskirjan, *Confessio Augustanan*, tuomio kaikille oikeasta kolminaisuusopista poikkeaville voidaan lukea kahdella tavalla. *Augsburgin tunnustuksen* avauksen (CA 1) mukaan ”seurakuntamme tuomitsevat kaikki harhaopit, jotka ovat tämän kohdan kanssa ristiriidassa, kuten manikealaiset... valentinolaiset, areiolaiset, eunomiolaiset, muhamettilaiset ja muut näiden kaltaiset”. Islamin jumalakäsitys epäilemättä torjutaan – mutta kun se samalla rinnastetaan kristillisiin harhaoppeihin, se mielletään osaksi samaa Jumala-keskustelua.

Uskontojen kohtaaminen, interfaith-toiminta, ei lähde siitä, että uskonnot olisivat itse asiassa yhtä eikä se pidä sellaista asiantilaa tavoiteltavana päämääränä. Vastaavasti ei ole odotettavissa, että uskontoteologinen pohdinta meillä tai muualla johtaisi jonkinlaiseen uskontorelativismiin, joka vaatisi kristittyä jotenkin suhteellistamaan oman Jumala-käsityksensä ja Kristus-uskonsa. Sitä vastoin uskontoteologiaa kaivataan ja tarvitaan perustelemaan – niin kuin aiemmin sanoin – ”mitä me muista uskonnoista ylipäättään ajattelemme, miten me niihin ja niiden edustajiin suhtaudumme, missä me voimme ja haluamme olla mukana ja missä kuitenkin emme”. Niin oma kokemuksemme kuin sisarkirkkojemme kokemukset ja niiden pohjalta laaditut asiakirjat viittaavat siihen, että meidän on enemmän syytä olla rohkeita kuin arkoja ja mieluummin luottavaisia kuin epäluuloisia.

Aloitin lainaamalla vuoden 1869 kirkkolain perusteluja. Silloisten säätyvaltiopäivien pappissädyn enemmistö kannatti lakiesityksen ajamaa uskonnonvapautta. Näin tehdessään evankelis-luterilaisen kirkon papisto osoittautui myös uskontoteologian pioneeriksi. Kirkkolain perustelut ovat näet selvästi uskontoteologisia: niiden mukaan uskonto on sellainen ilmiö tai elämänmuoto, joka edellyttää vapautta. ”Jos siis tahdotaan jonkinlaisilla ulko keinoilla vaatia ihmistä erääseen uskoon, niin se on varsin vastoin sekä asian luontoa että myös todellista jumalanpelkoa.” On siis ”asian luonto”, uskonnollisen uskon olennainen edellytys, ettei oikeaankaan uskoon voida pakottaa. Tästä seuraa, että maailmassa ja omassa

lähiympäristössä on ja tulee olemaan sekä toisuskoisia että toisia uskontoja, joiden kanssa eletään, joita on tarpeen ymmärtää ja joiden kanssa pyrkiä edistämään yhteistä hyvää.

Näillä sanoilla toivotan piispainkokouksen jäsenet ja henkilökunnan tervetulleiksi Turun arkkihiippakuntaan ja Sastamalaan.